

Slika 1: Tija Jesenšek, 5. b, Novi svet

Marija Cenc, upokojena
profesorica, II.
Osnovna šola Celje

Mediji, zaviralci oziroma vzpodbujevalci likovne ustvarjalnosti otrok

IZVLEČEK: Prisotnost digitalne tehnologije v šolskem prostoru je danes standard. Le-ta s svojo hardver in softver ponudbo v marsičem olajša delo učencem in učiteljem, saj je dostop do informacij hitrejši in lažji kot nekoč. Suvereni, odgovorni in ustvarjalni učitelji vnašamo informacije, podatke in ideje, pridobljene s spleta tako, da ne kršimo pravnih, moralnih in etičnih norm. S tem dajemo vzgled učencem. Pri likovni umetnosti je to še posebej pomembno, kajti likovne probleme rešujemo na različne načine (to ponazarjata tudi dve predstavljeni likovni nalogi, izvedeni v petem razredu) in ne šablonsko, s kopiranjem in posnemanjem idej. Zato moramo učitelji informacije, preden jih vključimo v učni proces, prefiltrirati in predstaviti učencem tako, da ne zaviramo njihove lastne ustvarjalnosti, ampak jo vzpodbujamo. Na

ta način se bodo rodile nove ideje in spoznanja o sebi in družbi, ki vedno bolj potrebuje izobraženega, ustvarjalnega in inovativnega člana na vseh področjih delovanja.

Ključne besede: likovna umetnost, ustvarjalnost, splet, ideja, motivacija

Media – Inhibitors or Enhancers of Child’s Artistic Creativity

Abstract: Nowadays, it is very common to have digital technology present in a school environment. Work in classroom is significantly facilitated by all the hardware and the software, enabling faster and easier access to information. Sovereign, responsible and creative teachers are able to provide information, data and ideas found on the internet without breaking any legal, moral or ethical norms, and are thus setting a good example for their pupils. That is especially important in arts lessons, as artistic problems can be solved in various ways (demonstrated on two fifth-grade arts assignments), not according to the one and only pattern and the copy-pasting of ideas. That is why, before including information in a lesson, teachers should filter them and present them to students in such way that does not inhibit their own creativity but actually enhances it. Thus, new ideas and knowledge are born about oneself and the society, which is increasingly in need of educated, creative and innovative participants in all fields.

Keywords: visual arts, creativity, internet, idea, motivation

Uvod – Mediji in splet

Svet vse bolj postaja globalna vas vladavine medijev. Ustvarjalci digitalne dobe postopoma gradijo in izobražujejo člane svoje skupnosti po svojem okusu, jih spreminjajo v vernike in častilce, ki si dovolijo, da jim drugi sugerirajo: kako se obleči, kaj jesti, kam potovati, kako se zdraviti ..., kako živeti? Manfred Spitzer, ugledni raziskovalec delovanja možganov, na osnovi raziskav trdi, da »spreminjajo naše življenje« (Spitzer, 2016, str. 11) in da bo uporaba računalnikov v vzgoji in izobraževanju kljub vsej naklonjenosti povzročila otrokom več škode kot koristi (Spitzer, 2016, str. 67). Posnemanje, kopiranje, plagiatstvo postaja običajen pojav, saj mnoge brez večjega navora pripelje do cilja. Kot pravi avtor, gre pri Google generaciji za »copy and paste« (Spitzer, 2016, str. 193). Tej generaciji pripada tudi mladi ameriški pisatelj Austin Kleon, ki v svoji knjigi »Kradi kot umetnik« provocira, odpira dileme in ponuja

lastno izkušnjo uporabnika in spletnega oblikovalca. Med ostalim pravi, da nič ni izvirno in citira Andrea Gida, ki pravi: »Vse, kar je treba izreči, je bilo že izrečeno. A ker takrat nihče ni poslušal, je treba povedati znova«. Po drugi strani pa pravi: »Če se osvobodimo bremena truda, da bi bili povsem izvorni, si lahko nehamo prizadevati, da bi ustvarili nekaj iz nič in se z veseljem prepustimo vplivom, namesto, da bi bežali pred njimi.« (Kleon, 2017a, str. 15, 16). Mi sami se odločamo o tem, ali bomo kopirali, posnemali ali bomo kar plagiatorji. Vse je prepuščeno nam, našim etičnim in moralnim načelom. Brez digitalnih medijev danes skorajda ne moremo funkcionirati. Mladi pa so še posebej na udaru. S svojo neizkušenostjo se kaj hitro ujamejo v pasti spletnih ponudnikov in njihovih podatkovnih baz. Starši in učitelji smo s svojim vzgledom in znanjem dolžni pripraviti mlade na to, da bodo znali pravilno in korektno izkoristiti medije in njihove informacije ter pri tem ne bodo rušili lastne in tuje integritete in dušili lastne ustvarjalnosti.

Starši in učitelji smo s svojim vzgledom in znanjem dolžni pripraviti mlade na to, da bodo znali pravilno in korektno izkoristiti medije in njihove informacije ter pri tem ne bodo rušili lastne in tuje integritete in dušili lastne ustvarjalnosti.

Ideje in ustvarjalnost

Ko učitelji začnemo poučevati, je znanja na vseh ravneh vedno premalo. Tudi ko mislimo, da smo dobro pripravljeni, ko stopamo pred učence, smo marsikdaj negotovi in nebogljeni. Če se spomnim začetkov svojega poučevanja likovne vzgoje, ko niso bili nebogljeni samo učenci ampak tudi jaz, so učenci bili zelo veseli, če so si pri reševanju določene likovne naloge lahko svobodno izbrali motiv ali tehniko. Ko sem napovedala likovno nalogo in dala na izbiro motiv ali tehniko, se je običajno slišalo »fajn, super«. To sem jim občasno dopustila in vzela kot izziv, saj sem že v procesu reševanja likovnih nalog ugotovila, da prihaja med učenci do zanimivih rešitev in sugestij, ki odpirajo dileme in porajajo nove ideje. Pri vrednotenju in analizi likovnih izdelkov smo se nato vsi skupaj marsičesa naučili od tistih, ki so zadostili kriterijem in tistih, ki niso. Poleg tega sem dobila občutek, da je bilo učencem prijetno, ker so že v štartu prispevali svoje ideje. Zadnja leta pa se je vse pogosteje slišalo: »... samo eno idejo mi dajte ...«. Pa

sem jih vprašala, kako imam jaz lahko sedemindvajset idej, oni pa še ene ne. Seveda so mi odgovorili, da sem jaz učiteljica. Postavlja se vprašanje, ali smo že tako nasičeni z informacijami, da nimamo več lastnih idej, ali pa je njihovo iskanje (porajanje, ustvarjanje le-teh) prenaporno.

»Pri ustvarjanju likovnega dela ni pomemben le cilj, ampak tudi pot, ki vodi do zadnjega potega, udarca ali postprodukcijskega klika OK.« (Simoniti, 2014, str. 265). Ustvarjanje je zanimiv proces, v katerem se ob porojeni ideji plete nešteto vprašanj, izzivov in dilem. Brez ustvarjanja ne bi preživeli, saj nas determinirajo in učlovečujejo tako vsakodnevni bazični kot visokotehnološki procesi v znanosti in umetnosti. Vendar se tudi odnos do ustvarjalnosti skozi zgodovino spreminja. V sedanji neoliberalistični družbi z vsemi njenimi negativnimi posledicami je ustvarjalnost lahko tudi moteč element ali kot pravi avtor: »Ustvarjalnost je nekaj, kar nas oblikuje, izpolnjuje, osreči, žalosti. Ustvarjalnost vidim v tem obdobju na zavidljivem mestu, kot sta morala in etika. Bolje, da ju ni. Ustvarjalen človek ni voden subjekt, ki ga prepriča multinacionalna ideja, da je krava v realnem svetu roza barve in trava v impresionističnih modrih tonih.« (Simoniti, 2014, str. 268).

Ustvarjanje je zanimiv proces, v katerem se ob porojeni ideji plete nešteto vprašanj, izzivov in dilem.

Likovna umetnost je predmet, kjer imajo ideje pomembno vlogo, saj se v procesu ustvarjanja in reševanja likovne naloge s pomočjo tehnike in motiva materializirajo in vizualizirajo likovni pojmi. Tomšič Čerkezova pravi, da se pri likovni vzgoji z razvojnim in raziskovalnim delom povezujejo strokovna avtonomija, odgovornost, osebnostna in profesionalna rast pedagoga in nadaljuje: »Osebnostna rast je izrazito individualen proces, ki zahteva od pedagoga veliko odkritosti, saj se razvija le, če je sposoben jasno vrednotiti značilnosti lastnega dela, uvideti in priznati vzroke in posledice vsake dejavnosti.« (Tomšič Čerkez, 2006, str. 63). Ta njena razmišljanja se mi zdijo v današnjem času še posebej tehtna (na mestu), ko je tudi učitelj izpostavljen pastem spletnih ponudnikov, ki ponujajo instant rešitve in ideje tudi na likovnem področju. Tu naletimo na pravno, moralno in etično dilemo v odnosu do sebe in učencev, kako ravnamo s spleta privzeto idejo, realiziramo in plasiramo naprej: lahko jo v celoti ali delno prekopiramo in jo ponudimo učencem z vsemi navodili, oni pa jo samo realizirajo

brez lastnega kreativnega angažmaja. So samo izvajalci tujih idej, s katerimi pogosto niti niso seznanjeni od kod izvirajo. Posebej še, če svoj izdelek nato javno predstavijo kot svojega. Tudi mladi spletni oblikovalec, ki je sicer zelo naklonjen deljenju in povzemanju idej s spleta, vnaša moralni vidik, ko pravi: »Vselej moraš delo drugih deliti tako, kot da je tvoje, s spoštovanjem in skrbjo.« (Kleon, 2017b, str. 92).

Motivacija

»Brez motivacije ni nobene dejavnosti.« (Trstenjak, 1981, str. 135). In na osnovi raziskovanj različnih strokovnjakov ugotavlja, da bi motivacija ustvarjalnosti bila v tem, da skuša posameznik čim bolj razviti svoje potenciale v interakciji z okoljem, v katerem živi (Trstenjak, 1981, str. 137). Torej je lahko tudi splet z določeno bazo podatkov, ki predstavlja likovne izdelke, umetniška dela in druge tehnične in tehnološke rešitve motivator; tako učiteljem, kot učencem. Posebej takrat, ko so nam tuje ideje izziv in problem za uresničevanje lastne kreativnosti, v kateri se emocionalni, kognitivni in psihomotorični procesi materializirajo. Učni načrt za likovno vzgojo je zelo odprt, učitelj lahko suvereno oblikuje likovno nalogo, ki učencem omogoča spoznavanje in usvajanje likovnih pojmov, interpretacijo v lastnih rešitvah in njihovo prepoznavanje in razumevanje v likovnih stvaritvah umetnikov ter predmetov iz vsakdanjega življenja (Tacol, 2003, str. 6, 7). Pri zasnovi likovnega problema nakazuje tri možna izhodišča za zasnovo likovnega problema, saj vsaka praktična likovna naloga vsebuje tri glavne akterje: likovni pojem, likovni motiv in likovno tehniko (Tacol, 2003, str. 32–35). Karkoli vzamemo za izhodišče, je za dobro rešitev likovne naloge ključna motivacija, tako notranja, ki izhaja iz notranjih stanj, kot sta radovednost in interes, ter zunanja, ki je aktivnost ne zanima, ampak le njen rezultat in njene posledice. Pri pouku se prepletata obe. Učitelj bi moral s svojimi metodami in pristopi zagotavljati zunanjo motivacijo in tako pri učencih vzpodbujati notranjo (Woolfolk, 2002, str. 318–326).

Primer iz prakse

V svoji dolgoletni učiteljski praksi sem veliko sodelovala z učiteljicami razrednega pouka. Druga od druge smo se učile in medsebojno bogatile. Če so čutile deficit na likovnem področju, sem jim pomagala, one pa so po drugi stani imele veliko »materiala« (na čustveni, spoznavni, psihomotorični, tehnični, tehnološki ... ravni), ki ga je bilo treba ozavestiti, preusmeriti in vključiti kot zunanjo motivacijo za vzbujanje učenčeve aktivnosti in ustvarjalnosti pri reševanju likovnih nalog. Večkrat se je izkazalo, da je problem postal izziv, ki je aktiviral različne sfere delovanja in se kot motivator posredno prenašal

na učence in prispeval k ustvarjalnim rešitvam. Tako sta bila ustvarjalna oba, učitelj in učenec.

Izkušnje, kot so »doživljanje predmetov in pojavov v okolju, naravi in umetnosti, spoznanje značilnosti likovnih tehnik in materialov, ki omogočajo nadaljnjo ustvarjalno uporabo kombinacij in sprememb, uporabo pojmov teoretičnega značaja in odkrivanje njihovih zakonitosti ...« (Tomšič Čerkez, 2006, str. 77) sva poskušali vnesti tudi v obe predstavljeni likovni nalogi.

Tokratni problem in izziv za realizacijo likovne naloge je večplasten.

V šoli se opaža, da nekateri učenci pri svojem delu (seminarske naloge, različni izdelki, tudi likovni ...) po sistemu »kopiraj in prilepi« rešujejo in predstavljajo določene naloge oz. njihov del, kot svoje. Tudi na likovnem področju vidimo izdelke, ki v celoti ali delno povzemajo idejo in jo predstavljajo kot svojo in tako zanemarjajo oz. ne vzpostavljajo lastnega kreativnega izraza. Zato sva se s kolegico odločili, da pri likovni vzgoji učencem pokažem, kako nam dela, objavljena na spletu (fotografija 1 in 2), lahko služijo kot motivacija in vzpodbuda za lastno ustvarjalnost in raziskovanje. Ob tem pa učence tudi seznanim, kako tovrstne spletne podatke pravilno uporabiti, da ne kršimo pravno in moralno-etičnega kodeksa in ne zaviramo lastne ustvarjalnosti tam, kjer je to ključnega pomena.

Na nek način sem jim pojasnila, da nam informacije in ideje s spleta marsikaj olajšajo, da pa: »Resnična znanja ni mogoče pridobiti s pomočjo brskanja ali preletavanja po medmrežju, ampak z aktivnim pojasnjevanjem, umskim tehtanjem in z vedno novim gnetenjem, s postavljanjem pod vprašaj, analiziranjem in novim spajanjem vsebin.« (Spitzer 2016, str. 193, 194).

Slika 2: Altamira, Bizon. Vir: Jamske poslikave.

Slika 3: Tone Lapajne, Barjanska zemlja. Vir: Tone Lapajne - Njive barjanska zemlja / juta, 80 x 64,5 cm, 1987.

Vse to lahko učitelj na razredni stopnji dobro izkoristi, saj se z medpredmetnim povezovanjem učne vsebine med seboj bogatijo, oplajajo in kot take nudijo učencu kompleksen pogled na obravnavano snov. Ustvarjalni učitelj, ki zazna likovne prvine, motive, materiale ... , jih v vsebinah posameznih predmetnih področjih lahko uporabi kot idejo za realizacijo likovne naloge. Poleg tega pa afiniteto, ki jo ima do posameznih predmetov, vnese v likovne vsebine, s tem sproža nove ideje in motivira učence. To sem izkoristila v petem razredu, kjer so se učenci pri naravoslovju in tehniki ter družbi učili o značilnostih Zemlje in zemlje. Snov ponuja mnogo možnosti za raziskovanje na različnih nivojih in področjih. Odločila sem se, da pri likovni umetnosti nova spoznanja nadgradim, da učenci spoznajo tudi estetsko plat različnih zemljin in njihovo uporabo pri izvedbi likovne naloge. V mesecu aprilu, ko praznujemo dan Zemlje, sem izvedla dve likovni nalogi, povezani z zemljo – prstjo.

V prvi sem za pridobivanje znanja o sorodnih barvah za zasnovo problema v slikarski nalogi izbrala slikarsko tehniko – slikanje z zemljami na lesene deske. Projekcija jamskih slik iz jame Altamira (fotografija 1) in Lascaux ter slike Toneta Lapajneteta (fotografija 2), ki smo jih poleg ostalih informacij poiskali na spletu, so učence

nagovorile in vzpodbudile, da se poglobijo vase, se odcepijo od resničnosti, ter upodobijo kompozicijo raznolikih ploskev in oblik na svoj, sebi lasten način.

Praktični primeri – originali (slike na les, juto) pa so omogočili taktilni stik z upodobljenimi motivi in tako uvedli v razmišljanje o materialnosti barve, strukture nanosov, fature površin in njihovo povezanost s podlago. Način dela je učencem dovoljeval eksperimentiranje in manipuliranje z materiali (zemlje različnih barv in struktur, lepila, drobljenci kamenin, naravni pigmenti v prašni in tekoči obliki – žafranika, kurkuma, paprika, kava, pesa, borovnica ...) in pripomočki (čopiči, lopatice). Tehnika sama jih je usmerjala v snovanje preprostih in poenostavljenih oblik in zanimivih kompozicij.

Čeprav je učencem v tem obdobju blizu realističen način upodabljanja, jih je slikarska tehnika večino vodila k abstraktnim motivom razporejanja oblik in barv na ploskvi. Tako so skozi lastno izkušnjo, s sproščenostjo in pristnim stikom z materialom realizirali slikarsko nalogo. Šele pri analizi vseh izdelkov, ki so jih imeli pred seboj, so učenci prepoznali že znane likovne pojme in spoznali nove (sorodne barve, slikarski material, slikarske podlage, struktura površin).

Slika 4: Patricija Planko, 5. b, Drevo zaščite

Slika 5: Patrik Pečarič, 5. b, Harmonična mavrica

Slika 6: Slike učencev 5. b, II. OŠ Celje, tehnika – raznobarvne zemlje na lesu, mentorica Marija Cenc

Slika 7: Slike učencev 5. b, II. OŠ Celje, tehnika – raznobarvne zemlje na lesu, mentorica Marija Cenc

Slika 8: Slike učencev 5. b, II. OŠ Celje, tehnika – raznobarvne zemlje na lesu, mentorica Marija Cenc

Pri drugi likovni nalogi so učenci v dvojicah oblikovali kolaž. Delo v parih sem izbrala zato, da si učenci pomagajo pri tehnični izvedbi, debatirajo, se posvetujejo, usklajujejo in tako navajajo na timsko delo, da spoznajo, kako se lahko dobre ideje medsebojno bogatijo in dopolnjujejo. Poleg tega takšen način vnaša določeno dinamiko v učni proces in učence povezuje. Za motivacijo in informacijo sem zopet uporabila splet. S pomočjo projekcij kolažev je bila učencem dana možnost, da se seznanijo s slikarsko tehniko in možnostmi lepljenja različnih materialov, z deli umetnikov in njihovo sporočilnostjo, ne pa, da jih posnemajo.

Slika 9: Picasso - collage

Slika 10: Aleksandar Obradović, Plein Soleil, collage

Tudi navedek iz Wikipedije, da je vrhnja plast prsti humus »življenjska sila tal« (<https://sl.wikipedia.org/wiki/Humus>), vodi v razmišljanje in aktivira čustveno plat učenčevega delovanja, saj vnaša poetiko v naravoslovne vsebine, od koder so učenci pri realizaciji likovne naloge črpali. Poleg humusa so v kolaž vključili različne odpadne materiale (kartone, revije, plastiko, trakove ...) ter organske primere (rastline, veje, skorje, semena ...) in jim s tem dali novo, estetsko vrednost in

Slika 11: Nika Robič, Lana Đaković, 5. b, Sonce in luna, kolaž

Slika 12: Lan Oset, Tian Zupanič, 5. b, Black and white, kolaž

Slika 13: Jan Klanšek, Janik Kovač, 5. b, Plasti Zemlje, kolaž

Slika 14: Asja Immanović, Ema Androvič, 5. b, Onesnaževanje, kolaž

Slika 15: Kolaži učencev 5. b, II. OŠ Celja, mentorica Marija Cenc

sporočilnost. Pri zasnovi likovnega problema kolaža kot umetniškega dela in likovne tehnike, ki pogosto vstopa v tretjo dimenzijo, je tu glavni nosilec materialni vidik, zato je bil problem zasnovan tudi na slikarski tehniki. Idejna zasnova pa je bila koncipirana tako, da so učenci pri analizi lastnih likovnih izdelkov prišli do novih znanj o likovnih pojmih (kolaž, barvni kontrasti), ki so jih tekom procesa uporabljali, ozavestili pa po zaključku likovne naloge.

Po analizi likovnih izdelkov se je izkazalo, da je likovna dejavnost vzpodbudila nove ideje. Učence je motivirala, da so razmišljali o sporočilnosti svojih slik in jim dali zanimive naslove. Razredničarka, ki je pouk spremljala, je prav tako dobila idejo, da učenci pri slovenščini napišejo doživljajski spis, pripravijo katalog in kulturni

Slika 16: Razstava slik učencev 5. b v šolski galeriji Modra niša

program ob odprtju razstave v šolski galeriji ob dnevu Zemlje.

Sklepne misli

Uspešno rešeni likovni nalogi, zadovoljni in ustvarjalni učenci so dokaz, da je splet s svojo bazo podatkov lahko motivator za porajanje novih idej, tako za učitelja kot za učenca, če do njegovih informacij pristopamo pravilno. Namenoma sem izbrala nalogi, ki sta vezani na isto temo: zemlja – prst. S tem sem želela pokazati, da nas lahko slika, izdelek, zapisana misel vzpodbudi, da se nam porodi nova ideja, tudi za reševanje likovnih problemov, ki se nato vizualizirajo v likovni nalogi.

Na razredni stopnji ima učitelj še toliko več možnosti, da v učni proces vnaša čim več svežine in raznolikosti ter na ta način angažira vsa področja delovanja učenčeve osebnosti. Izkoristi vsebine posameznih predmetov, jih medsebojno prepleta in nadgrajuje, črpa iz njih ali vanje vnaša likovne elemente in jim s tem daje novo vrednost, učenci pa preko realiziranih likovnih nalog vizualno podobo, v kateri je rešen določen likovni problem.

Avtonomen, samozavesten, ustvarjalen učitelj ne uporablja spleta zato, da ideje kopira, povzema in kot take ponuja učencu, ampak zato, da ponujene informacije raziskuje, filtrira, premisli ter gnete v nove, svoje ideje in jih vključuje v učni proces. S tem daje vzgled in prispeva k uresničitvi načela likovne vzgoje, ki temelji na celostnem oblikovanju učenčeve osebnosti in problemskem pouku.

Literatura in viri:

- Cenc, M. (2004). *Zasnova problema kakovostnega barvnega nasprotja v slikarski nalogi*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani Pedagoška fakulteta.
- Simoniti, I. (2014). *Ustvarjalnost: zbornik*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Kleon A. (2017a). *Kradi kot umetnik*. Ljubljana: Modrijan.
- Kleon A. (2017b). *Pokaži svoje delo*. Ljubljana: Modrijan.
- Spitzer, M. (2016). *Digitalna demenca*. Celovec: Mohorjeva družba.
- Slovar tujk*. (2002). Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2000). Ljubljana: DZS.
- Tomšič Čerkez, B. in drugi (2006). *Ustvarjalni učitelj*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Tacol, T. (2003). *Likovno izražanje, didaktična izhodišča za problemski pouk likovne vzgoje v devetletni osnovni šoli*. Ljubljana: Debora.
- Trstenjak, A. (1981). *Psihologija ustvarjalnosti*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Woolfolk, A. (2002). *Pedagoška psihologija*. Ljubljana: Educy.
- Wikipedia: Humus. Pridobljeno 20. 4. 2018, s spletne strani <https://sl.wikipedia.org/wiki/Humus>.

Slike s spleta

- Altamira – bizon (slika 2), pridobljeno 15. 5. 2018, s spletne strani http://www.delo.si/assets/media/picture/20140226/670x420_AltamiraBison.jpg?rev=0.
- Tone Lapajne - Njive barjanska zemlja / juta, 80 x 64,5 cm, 1987 (slika 3), pridobljeno 29. 3. 2018, s spletne strani http://galerijahest.si/slike_izdelkov/m_img83171480512136.jpg.
- An example of a collage by Picasso, 1912 (slika 9), pridobljeno 5. 4. 2018, s spletne strani <http://cubismsite.com/wp-content/uploads/2016/06/picasso-collage-1.jpg>.
- Aleksandar Obradović - Plein Soleil, collage, 37 x 30 (slika 10), pridobljeno 5. 4. 2018, s spletne strani http://art-obradovic.com/wp-content/uploads/2016/07/IMG_3540-400x284.jpg.